

УДК 34

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2022.5.29>

СОРОКА І. В.

**ОКРЕМІ ЕЛЕМЕНТИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КРАДІЖОК
МАЙНА ГРОМАДЯН, ВЧИНЕНИХ НЕПОВНОЛІТНІМИ****INDIVIDUAL ELEMENTS OF THE CRIMINAL CHARACTERISTICS
OF CITIZENS' PROPERTY THEFT COMMITTED BY MINORS**

В умовах інтеграції України до Європейського співтовариства, загострення соціально-економічної ситуації спостерігається суттєве зниження рівня життя й соціального захисту населення та поширення безробіття, що впливає на стан криміногенної ситуації у державі. На сьогодні злочинність досягла найвищого рівня за весь період існування незалежної держави. Конституція України закріплює непопустність права приватної власності та недоторканність житла від будь-яких протиправних посягань. Зважаючи на це, забезпечення охорони приватної власності, її захист від злочинних посягань є одним із пріоритетних завдань правоохоронних органів. Проте, високий рівень криміналізації населення України, відсутність кваліфікованих кадрів в правоохоронних органах, руйнування системи попередження і профілактики злочинів, низька якість їх розкриття й розслідування, створили підґрунтя до суттєвого збільшення кількості крадіжок майна громадян, особливо тих, що вчиняються неповнолітніми, які дедалі набувають усе більш загрозливих форм. У статті наголошується, що використання спеціальних знань забезпечує процес розслідування необхідними відомостями. На сьогодні суспільство вимагає від правоохоронних органів визначення нових стратегічних напрямів їхньої діяльності, створення оновленої ефективно діючої системи з протидії злочинним проявам, пошуку нових підходів до боротьби зі злочинністю неповнолітніх, які б враховували сучасні потреби правоохоронної практики. Зважаючи на це, важливим напрямом діяльності є узагальнення наукових ідей й підходів до удосконалення існуючої методики розслідування крадіжок майна громадян, вчинених неповнолітніми.

Ключові слова: крадіжка, неповнолітній, елементи, криміналістична характеристика, спеціальні знання.

In the context of the integration of Ukraine into the European Community, the worsening of the socio-economic situation, there is a significant decrease in the standard of living and social protection of the population and the spread of unemployment, which affects the state of the criminogenic situation in the state. Today, crime has reached the highest level for the entire period of existence of an independent state. The Constitution of Ukraine enshrines the inviolability of the right to private property and the inviolability of housing from any illegal encroachments. Considering this, ensuring the protection of private property and its protection from criminal encroachments is one of the priority tasks of law enforcement agencies. However, the high level of criminalization of the population of Ukraine, the lack of qualified personnel in law enforcement agencies, the destruction of the system of prevention and prevention of crimes, the low quality of their detection and investigation, created the basis for a significant increase in the number of thefts of citizens' property, especially those committed by minors, who increasingly acquire everything more threatening forms. The article emphasizes that the use of special knowledge provides the investigation process with the necessary information. Today, society requires law enforcement agencies to define new strategic areas of their activity, to create an updated and effective system for countering criminal manifestations, to find

new approaches to combating juvenile delinquency, which would take into account the modern needs of law enforcement practice. Taking this into account, an important area of activity is the generalization of scientific ideas and approaches to improving the existing methodology for investigating theft of citizens' property committed by minors.

Key words: *theft, minor, elements, forensic characteristics, special knowledge.*

Постановка проблеми. На сьогодні суспільство вимагає від правоохоронних органів визначення нових стратегічних напрямів їхньої діяльності, створення оновленої ефективно діючої системи з протидії злочинним проявам, пошуку нових підходів до боротьби зі злочинністю неповнолітніх, які б враховували сучасні потреби правоохоронної практики. На сьогодні злочинна діяльність неповнолітніх набуває все більш організованого характеру. Дедалі частіше вони входять до складу злочинних угруповань. За даними наукових досліджень, у склад кожної 12-ї групи входить неповнолітній. Неповнолітні злочинці діють більш відкрито, жорстоко й зухвало, застосовуючи зброю та спеціальні засоби. Неповнолітні почали використовувати складні способи підготовки, вчинення й приховування злочинної діяльності. Все це суттєво впливає на організаційно-тактичне забезпечення проведення слідчих (розшукових) дій, яке потребує певного переосмислення й удосконалення з урахуванням сучасних наукових підходів та потреб слідчої практики. Вказане зумовлює актуальність дослідження, у якому на основі положень КПК України висвітлювались би питання розробки й удосконалення криміналістичної характеристики крадіжок майна громадян, вчинених неповнолітніми, організації й тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій та використання спеціальних знань у кримінальних провадженнях цієї категорії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним і практичним проблемам, пов'язаним з питанням розслідування злочинів крадіжок, учинених неповнолітніми приділяли увагу відомі вітчизняні та зарубіжні вчені в різних галузях, зокрема: Л.П. Баканова, В. Д. Берназ, П. Д. Біленчук, В.В. Бірюков, А.Ф. Волобуєв, О.Ю. Дрозд, О.А. Кириченко, А.А. Кравченко, О.В. Кравчук, М.Н. Курко, Є.І. Макаренко, З. І. Митрохіна, Г.Є. Морозов, Н.І. Николайчик, С.О. Павленко, С.Є. Петров, Б.В. Романюк, В.Г. Севрук, П.Н. Сидорик, С.М. Стахівський, Ю.Д. Федоров, Ю.В. Циганюк, М.Г. Щербаковський, А.І. Юрин та інші.

Мега статті – є висвітлення окремих елементів криміналістичної характеристики крадіжок, учинених неповнолітніми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Обстановка вчинення кримінального правопорушення розглядається більшістю вчених як важливий елемент криміналістичної характеристики.

Обстановка, є обов'язковим елементом криміналістичної характеристики злочину, що завжди входить в контакт із злочинцем, наголошує В.І. Куликов, [1, с. 16–17]. Урахування часового фактора при розслідуванні дає змогу визначити час події злочину, встановити часові зв'язки між фактами, з'ясувати черговість подій, дії або фактів та обчислити їх тривалість [2, с. 184]. Подібну позицію щодо властивостей часу висловлює й В.М. Мешков [3, с. 9]. Специфічність обстановки злочину полягає в особливостях зв'язку суб'єкту злочину і того середовища, в якому готується, вчинюється й приховується злочин, його злочинний характер, сліди злочинця [4, с. 49].

Метою використання спеціальних знань є: отримання за їх допомогою доказів, іншої інформації, що має значення для правильного вирішення кримінального провадження. Зокрема, у кримінальному судочинстві метою є: допомога в збиранні (виявленні, фіксації, вилученні, забезпеченні схоронності), дослідженні доказів (зокрема слідів, речових доказів). На підставі результатів застосування спеціальних знань будуються версії, планується розслідування, перевіряються докази, обирається тактика окремих слідчих (розшукових) дій [5].

Обстановка являє собою свого роду поле діяльності (дій) злочинця, яке той обирає заздалегідь або виявляється в ньому випадково. У кожному з випадків обстановка відіграє різну роль. Так, в одних сприяє вчиненню та приховуванню злочину, в інших – може мати як позитивне, так і негативне значення. При цьому поняття обстановки доповнюється особливостями вчинення злочину в умовах очевидності або неочевидності.

Розглянемо обстановку вчинення кримінального правопорушення, кваліфікованого за ст. 185 КК України, з позиції її складових та факторів, які впливають на неї. Проаналізувавши відомості, що наповнюють змістом обстановку вчинення як елемент криміналістичної характеристики, можна сформулювати (побудувати) її цілісну картину.

Місце крадіжки, досить часто може визначати причетність до вчинення крадіжки чужого майна громадян неповнолітніх. Так, цими місцями здебільшого можуть бути: комерційні кіоски, шкільні буфети та їдальні, навчальні кабінети тощо.

За характером зв'язку злочинних дій з особливостями місця їх вчинення можна виділити три різновиди крадіжок:

- а) місце заздалегідь обирається злочинцем і є одним із чинників формування способу приготування і вчинення крадіжки. Так, квартирні крадіжки вчиняються здебільшого у містах, переважно у районах новобудов. При цьому використовуються зручні для злодія конструктивні особливості вхідних дверей (наявність щілин, відкривання всередину житла, недосконалість засувних пристроїв тощо), відсутність охоронної сигналізації, «вразливість» перших і останніх поверхів багатоквартирних будинків, обмежена кількість квартир на сходових площадках тощо;
- б) місце, яке пов'язане з предметом крадіжки (склади, будівельні майданчики та ін.);
- в) крадіжки, в яких вибір місця реалізації злочинних дій випадковий (кишенькові крадіжки) [6, с. 419].

Місце і час є обов'язковими обставинами, що мають бути встановлені при розслідуванні кожного кримінального провадження. Знання точного місця і точного часу розслідуваного діяння складає базу; це необхідні точки відліку, фундаментальні положення, спираючись і орієнтуючись на які, йде процес виявлення носіїв інформації, оволодіння інформацією і її використання у пошуково-пізнавальних цілях [7, с. 91].

Щоб інформація про час вчинення події була найбільш повною і достовірною, необхідно виконувати такі умови: 1) вона має бути основана не на окремому, а на певній кількості розглядуваних у сукупності фактах; 2) відомості про ці факти мають бути отримані у ході ретельного дослідження матеріальної обстановки місця події, свідчень очевидців розслідуваної події, проведення оперативно-розшукових заходів [8, с. 63]. Ці відомості у сукупності з іншими матеріалами сприятимуть побудові версій, визначенню напрямку пошукових заходів, спрямованих на встановлення злочинця.

Вагомою характеристикою даного злочину є визначення проміжку часу, який витрачається злочинцем на його вчинення. Так, В.П. Анциферов дійшов висновку, що обов'язковими елементами криміналістичних характеристик злочинів є сукупності відомостей, що характеризують місце, тривалість (час), обстановку [9, с. 45]. Тривалість вчинення цього кримінального правопорушення обумовлена певною кількістю обставин, які неповнолітні може врахувати та прилаштуватися до них або байдуже ставитись.

Судово-слідча практика визначає, що вчинення крадіжок без урахування обстановки, переважно, призводить до затримання неповнолітніх на місці кримінального правопорушення або безпосередньо після його вчинення з викраденими предметами.

Відсутність або незначна кількість слідів вчинення неповнолітніми кримінального правопорушення може характеризувати дії злочинців з позиції застосування заходів прилаштування або формування обстановки.

Серед дій неповнолітніх, які варто розглядати як формування обстановки варто назвати: розбиття ліхтарів, що освітлюють територію; отруєння сторожових псів; здійснення підкопу або проламу в огорожі; пошкодження колючого дроту на парканах; використання засобів пошкодження замикаючих пристроїв; зривання ґрат з вікон.

Обстановка являє собою свого роду поле діяльності (дій) злочинця, яке той обирає заздалегідь або виявляється в ньому випадково. У кожному з випадків обстановка відіграє різну роль. Так, в одних сприяє вчиненню та приховуванню злочину, в інших – може мати як позитивне, так і негативне значення. При цьому поняття обстановки доповнюється особливостями вчинення злочину в умовах очевидності або неочевидності.

Заслугує на увагу й те, який вплив на обрання неповнолітнім дій здійснюють сторонні особи. Так, зазвичай, злочинці намагаються уникнути уваги громадськості при вчиненні зазначеного кримінального правопорушення. Серед вивчених кримінальних проваджень переважна більшість злочинців обирають місце, що забезпечує або зводить до мінімуму спостереження свідками очевидцями факту вчинення особою кримінального правопорушення.

Місцями крадіжок чужого майна найчастіше є: квартири, приватні домоволодіння, підприємства, організації, установи, автомобілі, дачні будиночки, готелі, гуртожитки, вокзали, станції, потяги, місця загального користування (гардероби, роздягальні, службові приміщення і т.д.).

Вивченням судово-слідчої практики нами встановлено, що місцем вчинення крадіжки у 91% випадків виступають населений пункт, в якому мешкає неповнолітній. Окрім того, у 65% випадків потерпілий та злочинець мешкали в одному населеному пункті. Це можуть бути двори, куди вони приходять до своїх знайомих, різного роду кубла, а також різні комп'ютерні клуби й інші місця.

Останнім часом у неповнолітніх великою популярністю користуються підприємства, організації, а також деякі місця загального користування (підвали, загальні балкони й т.д.). Традиційно місцями високої активності неповнолітніх виступають громадські місця: вулиці, ринки, магазини, стадіони, транспорт. У цих місцях, переважно, вчинюються кишенькові крадіжки, крадіжки предметів з автотранспорту. Крадіжки з таких об'єктів становлять близько 30%. В основному крадуть кольорові метали – тим більше, що рядом багато пунктів по прийому кольорових металів. Квартирні крадіжки становлять 22%; крадіжки з різних кіосків і магазинів – 20%; крадіжки з гаражів – 18%, а з автомобілів – 7%, кишенькові – 3%.

Заслугує на увагу й те, що інформація про зникнення неповнолітніх прохідними дворами, провулками, другорядними, малолюдними вдень, неосвітленими вночі парками (скверами), вулицями та інші відомості дозволяють охарактеризувати особистість неповнолітнього крадія. Місце й час, спосіб проникнення та залишення місця вчинення крадіжки може свідчити про те, що неповнолітні знали місце події (як відвідували особисто, так і зі слів інших осіб. З іншого боку ці відомості можуть вказувати й на можливу підготовку до вчинення, групове вчинення, кількість учасників, не виключено із розподілом ролей, прийняття участі у групі осіб, що мають кримінальний досвід, раніше вчинювали корисливі суспільно-небезпечні діяння, притягувались до кримінальної відповідальності.

Обрання певного місця вчинення та предмету злочинного посягання може характеризувати вибірковість дій неповнолітніх. Значного впливу на вчинення кримінального правопорушення складає те, наскільки потерпілий або сторонні особи приймають заходів щодо збереження відповідних цінностей (включена сигналізація, наявність охорони, відео спостереження, використання замикаючих пристроїв тощо). Так, по відношенню до підприємств (установ, організацій) крадіжки більшою мірою вчинюються у неробочий час доби та день тижня. Тобто неповнолітні, намагаючись уникнути можливого затримання, користуються відсутністю охорони або недостатньо організованою охороною відповідного об'єкта, проникають на його територію, де вчинюють крадіжки. При цьому, таємне викрадення чужого майна, здійснюються з відкритих ділянок охоронюваної території, що добре проглядається. Цим забезпечується можливість своєчасного виявлення наближення охорони, сповіщення про це учасників з метою залишення місця події.

Проникнення до охоронюваних приміщень можливе, у першу чергу, у тих випадках, коли особливості будови, прилеглої території, організації охорони не забезпечують необхідного рівня збереження матеріальних цінностей. Тобто наявність проламів у заборах, відсутність ґрат на вікнах, недостатнє освітлення території, наявність можливостей непомітного наближення до місця вчинення крадіжки та його залишення, відсутність сторожових собак тощо. Ці відомості значною мірою впливають на прийняття неповнолітніми рішення про вчинення крадіжки.

Заслугують на увагу й факти вчинення неповнолітніми крадіжок з автомобілів, розташованих у неосвітлених дворах багатоповерхових будинків. При цьому моментом вчинення, переважно, є вечірній та нічний час доби. Статистичні дані Генеральної прокуратури України визначають, що крадіжки з автомобілів за 2015 рік неповнолітні вчинювали 140 разів.

Автомобілями, з яких, переважно, здійснюються крадіжки виступають автомобілі Радянського та імпортного виробництва минулого сторіччя. Це обумовлено тим, що зазначені авто, переважно, не обладнані сигналізацією та складними замикаючими пристроями. Тому для їх відмикання неповнолітнім не потрібні спеціальні знання, навички та обладнання.

Дані про час вчинення і приховування злочинів дозволяють точніше оцінювати обставини події злочину, звужувати коло підозрюваних і вирішувати інші пов'язані з цим завдання кримінального провадження [10, с. 157]. Зазначені відомості вказують на необхідність приділення уваги працівниками правоохоронних органів зазначеним місцям у відповідний час. Так, удень мають здійснюватись заходи запобігання вчиненню крадіжок у людних місцях з приватних домоволодінь та квартир. Вночі ж та у неробочі дні тижня зусилля правоохоронців мають бути спрямовані на недопущення крадіжок з підприємств (установ, організацій), а також з автомобілів, розташованих на не охоронюваних паркувальних майданчиках у дворах багатоповерхових будинків.

Обстановка вчинення може характеризувати поспішність дій злочинців. Тобто, якщо у приміщеннях обстановка порушувалась частково або хаотично, викрадені речі характеризуються, у першу чергу, не вартістю, а значенням для неповнолітніх (мобільні телефони, планшети) можна припустити, що діяли неповнолітні.

У той же час, якщо на місці події спостерігатиметься вибірковий характер відшукування цінних речей у їх схованках, можна припустити про володіння злочинцями інформацією про місце крадіжки. Ця інформація може бути отримана злочинцями як від неповнолітньої особи, що мешкає

у цьому приміщенні, так і від його товаришів, що відвідували це помешкання. Не виключені випадки співучасті неповнолітнього у крадіжці з будинку (квартири) своїх батьків. Ці відомості мають сприяти правоохоронцям у визначенні напрямків пошуку підозрюваних у вчиненні крадіжок осіб.

Урахування часового фактора при розслідуванні, дає змогу визначити час події злочину, встановити часові зв'язки між фактами, з'ясувати черговість подій, дії або фактів та обчислити їх тривалість [2, с. 184]. Подібну позицію щодо властивостей часу висловлює й В.М. Мешков [3, с. 9].

Заслугує на увагу й те, що в обстановці вчинення неповнолітніми суспільно-небезпечних діянь розглядуваної категорії утворюються та зберігаються сліди. Останні повною мірою характеризують об'єкти, що їх утворили. Тобто виявлені за розмірами сліди ніг, пролом у стіні або отвір, через який було здійснено проникнення та інше можуть визначати причетність до вчинення неповнолітніх. У той же час кількість, місця розташування слідів, інші зміни в обстановці можуть характеризувати здійснення правопорушниками заходів підготовки та приховування свої протиправних дій. Таким чином обстановка об'єднує у собі відомості й про інші елементи криміналістичної характеристики крадіжок чужого майна громадян, вчинених неповнолітніми.

Місце й час, спосіб проникнення та залишення місця вчинення крадіжки може свідчити про те, що неповнолітні знали місце події (як відвідували особисто, так і зі слів інших осіб).

Дані про час вчинення і приховування злочинів дозволяють точніше оцінювати обставини події злочину, звужувати коло підозрюваних і вирішувати інші пов'язані з цим завдання кримінального провадження [10, с. 157].

Наступною ознакою є час вчинення злочину, точне встановлення якого допомагає слідчому намітити шляхи пошуку доказів, окреслити коло підозрюваних осіб. Більшість крадіжок, як показує практика, відбувається в робочі дні з 8 до 18 годин, тобто коли основна маса громадян знаходиться поза домом, працює більшість підприємств, установ і організацій, а на громадському транспорті, ринках, вулицях велике скупчення людей. Це дозволяє багатьом злочинцям, вільно перемішавшись з одного місця на інше, використовувати будь-який відповідний момент для скоєння крадіжки.

Ці відомості мають використовуватись працівниками правоохоронних органів як у розслідуванні, так і запобіганні вчиненню неповнолітніми кримінальних правопорушень розглядуваної категорії.

Таким чином можна зазначити, що обстановка є важливим елементом криміналістичної характеристики крадіжок чужого майна громадян, вчинених неповнолітніми. Невід'ємними складовими даного компоненту криміналістичної характеристики є місце і час вчинення кримінального правопорушення.

Аналізуючи умови часу, місця та інші відомості можна висувати обґрунтовані припущення про причетність відповідної категорії осіб до вчиненого, визначатись із напрямками їх переслідування та затри мінна. Окрім цього визначатимуться способи виявлення та місця знаходження відображень дій зловмисників. Виявлені сліди та їх кількість даватимуть інформацію про неповнолітніх та спосіб їх дій.

Спосіб вчинення злочину виступає одним з основних елементів криміналістичної характеристики. Не є виключенням із зазначеного й крадіжки вчинені неповнолітніми.

Найбільш прості способи вчинення злочину не включають до свого змісту дій з підготовки та приховування; складні, в окремих випадках, вміщають весь комплекс дій з підготовки, учинення та приховування, а в інших – тільки підготовку, спрямовану на безпосереднє виконання злочинного замислу [10, с. 44].

Спосіб учинення злочину являє собою систему взаємозумовлених, детермінованих дій, спрямованих на підготовку, вчинення та приховування злочину, пов'язаних з використанням відповідних знарядь та засобів, а також часу, місця та інших обставин об'єктивної обстановки, що сприяють учиненню злочину [11, с. 190].

Розглянемо спосіб вчинення досліджуване кримінальне правопорушення з позиції таких його складових як підготовка, безпосереднє вчинення та приховування.

Заслугує на увагу й думка В.О. Образцова, який посилаючись на узагальнення практики, вказує, що більшість злочинів вчинюються особами, психологічно підготовленими до цього способом свого життя [12, с. 49].

Так, вагомим компонентом способу вчинення крадіжок виступають, здійснювані злочинцем підготовчі, заходи. Ці дії, як правило, включають:

– підбір співучасників: надійних і відданих з точки зору поведінки в різних ситуаціях; які мають злочинний авторитет і здатних вирішувати питання про розподіл сфер діяльності організованих злочинних груп; володіють фізичною силою, навичками володіння зброєю, прийомами боротьби тощо; володіють певними професійними навичками; володіють відомостями про діяльність підприємств,

організацій, установ; мають у своєму розпорядженні добре налагоджені канали збуту викраденого; мають в особистому користуванні транспорт, приміщення для зберігання викраденого тощо.

– збір відомостей про об'єкт злочинного посягання (підприємства, організації, установи, квартири, дачі, транспортні засоби, гаражі тощо), встановлення наявності в ньому певного майна, цінностей та місць їх зберігання.

– придбання технічних засобів (радіоапаратури, наборів інструменту, ключів), транспорту, виготовлення спеціального устаткування.

– пошук місць зберігання (приховування) і каналів збуту викраденого, а також осіб і організацій, яким необхідно викрадене майно; підготовка документів, за допомогою яких створюються "правові" передумови легалізації викраденого. Дані про способи скоєння крадіжок включають в себе відомості про шляхи та способи проникнення злочинців на місце скоєння злочину, способи заволодіння майном тощо. Ці способи дуже різноманітні, вибір злочинцем способу крадіжки визначається його злочинними і професійними навичками, обстановкою на об'єкті крадіжки, наявністю необхідних технічних і транспортних засобів тощо.

Вивченням судово-слідчої практики нами встановлено, що підготовчим діям неповнолітні приділяли увагу в 61% випадків вчинення крадіжок. При цьому вони здійснювались шляхом: – підбору співучасників, що відбувалось у 73% від загальної кількості; – виборі об'єкту крадіжки – 43%; – розробці плану – 37%; визначення часу вчинення – 33%; – підготовці знярядь – 15%.

Не виключене застосування неповнолітніми й інші дії, спрямованих на підготовку до вчинення крадіжки. У той же час варто нагадати й про особу, що вчинює розглядувані кримінальні правопорушення. Так, не повнолітні не завжди використовують наведений перелік заходів з підготовки до вчинення крадіжки. У той же час недооцінювати особу, що не досягла віку повноліття не варто.

Так, якщо неповнолітній побачив, що майно відповідними особами не контролюється, та вчинює його крадіжку, у його діях навряд чи можна вбачати ознаки підготовки. Особливого значення це набуває при крадіжках у людних місцях (кишенькових крадіжках, крадіжках з автомобілів тощо). У той же час з впевненістю можна сказати, що, більшість осіб, які вчинюють зазначені крадіжки були морально готовими до цього, розраховуючи на уникнення викриття протиправних дій.

Частина ж зловмисників може передбачати свої дії на декілька кроків уперед щодо застосування певного способу крадіжки, відповідно до різних умов, часу, місця, об'єкта злочинного посягання, дій у разі затримання, формування алібі та уникнення відповідальності.

Про участь у крадіжці підлітків можуть свідчити й особливості способу його вчинення: відсутність цілеспрямованої, продуманої підготовки до злочину; нескладні шляхи проникнення до приміщення; вибір способів зламу, що не вимагають значної фізичної сили; використання для проникнення до вузьких проїмів; мала вага викраденого; відсутність професійних навичок; використання в якості знярядь злочину предметів повсякденного вжитку; непослідовність дій на місці злочину, розкидування предметів навколишньої обстановки та не обґрунтоване їх знищення; вчинення на місці злочину цинічних дій [13, с. 110].

У той же час до отриманих відомостей про відсутність, на перший погляд, системності (послідовності) у діях, не варто одразу пов'язувати з неповнолітніми та їх недостатнім рівнем досвіду. Це може бути добре спланована дія або емітована обстановка для приховування справжньої обстановки чи відповідно способу дій, слідів правопорушника. Добре спланована діяльність спрямовується на уникнення від кримінальної відповідальності.

Способи й прийоми, які звичайно застосовують неповнолітні при вчиненні крадіжок, як правило не відрізняються винахідливістю. Так, судово-слідча практика свідчить, що крадіжки з різними формами зломів становлять близько 38%, шляхом підбора ключа, попередньо украденого в однокласника або знайомого в школі, а також при відвідуванні вдома – 6%, шляхом видавлювання шибки, проламів стін і розборів дахів – 24%, а також вільним доступом – 28%. У той же час варто зазначити, що винахідливість неповнолітніх може бути чинником, що не дозволив викрити правоохоронцям відповідних осіб.

Найпоширенішими способами проникнення у квартиру групою неповнолітніх є: – вибивання дверей і вікон; – зламання замків; – добір ключів (зокрема використання раніше украдених ключів); – проникнення шляхом вільного доступу з балкона, через незамкнену квартиру тощо. І тут викрадаються невеликі за обсягом речі.

Вивченням судово-слідчої практики встановлено, що крадіжки вчинювались шляхом злому дверей за допомогою підручних засобів, проникнення через вікно, балкон і т.д. у вранці або вдень (до 82%).

Як показує практика в більшості випадків крадіжок, вчинених як групою, так і одноосібно, всі учасники виступали у ролі виконавців

Зазначене вказує на те, що інформація про способи вчинення крадіжок неповнолітніми має важливе практичне значення. Так, вона може бути використана для попередження кримінальних правопорушень, вчинюваних відповідним способом, шляхом усунення факторів, що обумовили його виникнення. Не меншого значення інформація про спосіб набуває для швидкого пошуку відображень та самих винуватців, повного та всебічного розслідування.

Характерні ознаки способу вчинення кримінальних правопорушень сприятимуть обґрунтованому припущенню про причетність до крадіжки неповнолітніх.

Зазначене вказує на те, що інформація про способи вчинення крадіжок неповнолітніми має важливе практичне значення. Так, вона може бути використана для попередження кримінальних правопорушень, вчинюваних відповідним способом, шляхом усунення факторів, що обумовили його виникнення. Не меншого значення інформація про спосіб набуває для швидкого пошуку відображень та самих винуватців, повного та всебічного розслідування.

Характерні ознаки способу вчинення кримінальних правопорушень сприятимуть обґрунтованому припущенню про причетність до крадіжки неповнолітніх.

У той же час судово-слідча практика вказує, що найбільш типовими способами приховування неповнолітніх у вчиненні крадіжок є наступні: знищення слідів на місці події – 31%; позбавлення від речей потерпілих, які не вважаються для неповнолітніх важливими по шляху зникнення з місця крадіжки – 29%; ухилення від явок на виклик до правоохоронних органів – 26%; облаштування схованок для викрадених речей – 23%; збут викрадених речей – 21%; знищення знарядь вчинення крадіжки – 13%; виїзд за межі населеного пункту – 11%. Можуть простежуватись й інші способи приховування протиправних дій.

Наведені нами відомості визначають, що неповнолітні приділяють значної уваги маскуванню вчинення кримінальних правопорушень, ретельно готуючись до їх вчинення. Тобто у діях неповнолітніх простежують більш кваліфіковані способи вчинення кримінальних правопорушень досліджуваної категорії. Це, значною мірою ускладнює діяльність правоохоронців та має ними враховуватись.

Маскування злочину може проявлятися у знищенні або зміні слідів злочину, його обстановки з метою відвернення від себе уваги (підозри) правоохоронних органів. Наша позиція підтверджується й позицією Г.Г. Зуйкова, згідно з якою особи, вчинюючи найбільш небезпечні злочини, у переважній більшості випадків головну увагу приділяють прихованню злочину, не наважуючись на його вчинення, доки не обміркують та у необхідній мірі не здійснять комплекс заходів, спрямованих на приховання факту злочину або своєї участі у ньому [14, с. 75].

В усіх вивченнях судово-слідчої практики з'ясовано, заходи з приховання злочинних дій виконували безпосередньо самі злочинці. Однак не виключене і здійснення маскуванню іншими особами. У ряді випадків тільки шляхом проведення певної кількості слідчих (розшукових) дій, з'ясування мотиву, мети злочину можна дізнатися обставини кримінального правопорушення.

Вивчивши у сукупності ці відомості, працівники правоохоронних органів можуть визначити коло підозрюваних, серед якого виявити зловмисника. Важливе значення має те, що вчинення злочинів аналогічними способами приводить до виникнення схожих слідів, це і визначає можливість застосування аналогічних засобів їх виявлення [15, с. 23].

Враховуючи викладене, можна дійти висновку, що під способом учинення злочину варто розуміти систему об'єднаних єдиним задумом умисних дій злочинця з підготовки, вчинення та приховування злочину. З огляду на це, спосіб учинення злочину є головним і єдиним елементом, за допомогою якого можна дослідити виявлені у процесі аналізу зв'язки між всіма структурними елементами криміналістичної характеристики [16, с. 38].

З іншого боку ці обставини мають важливе тактичне значення для слідчого у визначенні напрямків розслідування, встановленні всіх співучасників тощо.

Не менш вагомим у структурі криміналістичної характеристики виступають типові сліди крадіжки. Кожне суспільно-небезпечне діяння залишає сліди. Для криміналістів у способі вчинення злочину на перший план виступають ті його інформативні сторони (риси), які є результатом прояву ззовні характерних ознак даного способу [17, с. 118].

Виявлення типових слідів способу вчинення кримінального правопорушення дозволяє слідчому отримати необхідну інформацію про подію. Ще Г. Грос, вважав сліди джерелом інформації про подію злочину та особу злочинця [18, с. 162].

Необхідність дослідження слідової картини не втратила своєї актуальності і в умовах сьогодення. На цьому наголошує більшість вчених-криміналістів, якими цей елемент визначається у різних аспектах.

За слідами – матеріальним та ідеальним відображенням у навколишній обстановці та у пам'яті осіб – встановлюються всі фактичні обставини розслідуваної події [19, с. 28].

«Виявлення і фіксація слідів – одна з основоположних операцій слідчої діяльності, яка значною мірою визначає позитивний чи негативний результат розслідування. Для утворення і виявлення слідів характерними є певні закономірності, врахування і використання яких дозволяє вести цілеспрямований збір доказової інформації. Найбільш важлива роль серед них належить закономірностям, які виявляються в утворенні слідів взаємодії і взаємовідображення об'єктів, що пов'язані з подією злочину. Керуючись ними, слідчий шукає і використовує сліди перебування особи на місці події, сліди застосування певних знарядь, сліди дій конкретним способом тощо» [20, с. 5].

Важливе значення має те, що вчинення злочинів аналогічними способами приводить до виникнення схожих слідів, це і визначає можливість застосування аналогічних засобів їх виявлення [15, с. 23]. Ці відомості, значною мірою, сприятимуть правоохоронцям у виявленні слідів крадіжок, вчинених неповнолітніми, з урахуванням способу їх виявлення.

Речовими джерелами криміналістичної інформації можуть фігурувати будь-які предмети, здатні нести інформацію про фактичні обставини. Це – інформація про зовнішні ознаки об'єкта, що залишив сліди, про способи дії злочинця та інші обставини події злочину. Інформація про механізм вчинення злочину відображається в зміні положення об'єкта, його переміщенні, виникненні матеріально-фіксованих слідів як результату взаємодії об'єкта та середовища, що відображає, появи нових предметів у даному місці й у певний період.

Ідентифікація матеріальних об'єктів за слідами їх дії на інші об'єкти – один з найбільш розповсюджених методів встановлення способу вчинення злочину і розкриття розслідуваного діяння [21, с. 48–49].

Цим забезпечуватиметься значно кращі результати у виявленні слідів. Окрім того. Варто нагадати, що сліди мають властивості зникати, знищуватись. Те, наскільки швидко та якісно будуть проведені дії з пошуку слідів, тим більша їх кількість буде виявлена.

Так, між часом вчинення та кількістю виявлених слідів існує зворотно пропорційний зв'язок. Так, чим більше часу проходить з моменту вчинення, тим менша кількість придатних для ідентифікації злочинця слідів виявляється. Зазначене повною мірою стосується й крадіжок вчинених неповнолітніми. Кількість слідів, що можуть залишатись неповнолітніми у результаті крадіжки жодним чином не впливає на можливість їх використання відображень у розслідуванні.

Досте часто на місці крадіжки залишаються матеріальні сліди, що характеризують діяльність злочинців з підготовки, вчинення і маскування кримінального правопорушення. Так, на підготовку до вчинення квартирної крадіжки можуть вказувати сліди низу взуття на ґрунті, приховані неподалік знаряддя можливого зламу, сірники, недопалки, сірники тощо.

Окрім зазначених особливостей, досліджуване кримінальне правопорушення призводить до змін матеріальної обстановки, в якій воно готується та вчинюється. На місці правопорушення часто залишаються різні сліди, знаряддя й інші предмети, що можуть бути доказами.

Вивченням судово-слідчої практики нами встановлено, що за місцем вчинення кримінального правопорушення були виявлені: сліди ніг у 35% випадків, рук – 17%, загублені зловмисниками предмети – 11%, відео запис з камер спостережень – 3%. На місці кримінального правопорушення можуть залишитися не лише сліди, що з'явилися унаслідок реалізації злочинного задуму, але і додаткові відображення, утворені при вчиненні дій, котрі виходять за рамки мотиву суспільно-небезпечного діяння.

Виникнення наведених нами слідів значною мірою обумовлюється способом, обстановкою та іншими умовами вчинення кримінального правопорушення. Аналізуючи відповідні обставини суспільно-небезпечного діяння й висуватимуться припущення як про види, так і місця розташування слідів. За останніми правоохоронці організують пошук та встановлення неповнолітніх.

Висновок. У той же час отримані нами результати визначають зменшення кількості та видів слідів, що залишають по собі неповнолітні злочинці. Висловлене нами твердження підтверджується й думками правоохоронців. Так, більшість опитаних слідчих наголосили, що простежується стійка тенденція до зменшення кількості слідів, що залишають по собі неповнолітні злочинці при вчиненні злочинів, у тому числі і крадіжок. Це, на думку слідчих обумовлено істотними змінами у злочинності у тому числі і за досліджуваними категоріями, що потребує окремого ставлення до виявлення слідів. Покращити цю діяльність можливо, у першу чергу, шляхом побудови взаємозалежних зв'язків між елементами криміналістичної характеристики, чільне місце в структурі яких займає слідові картина. Таким чином можна з впевненістю наголосити, що слідові картина є невід'ємним елементом структури криміналістичної характеристики крадіжок чужого майна громадян, вчинених неповнолітніми.

Список використаних джерел:

1. Куликов В. И. Обстановка совершения преступления и ее криминалистическое значение : автореф. дис. ... канд. юрид. наук., 1983. С. 16–17.
2. Керівництво з розслідування злочинів : науково-практичний посібник / [Шепітько В. Ю., Коновалова В. О., Журавель В. А. та ін.] ; під ред. В. Ю. Шепітька. Х. : Одиссей, 2010. 960 с.
3. Мешков В.М. Установление фактора времени при расследовании преступлений : автореф. дисс. канд. юрид. наук: 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность». Киевская высшая школа МВД СССР им. Ф. Э. Дзержинского. К., 1990. 22 с.
4. Гавло В. К. Обстановка преступления как структурный компонент криминалистической характеристики преступления. Проблемы совершенствования тактики и методики расследования преступлений : сб. науч. тр. Иркутск : Иркутский гос. ун-т им. А.А. Жданова, 1980. 139 с.
5. Севрук В. Г., Павленко С. О. Використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі. *Використання сучасних досягнень криміналістики у боротьбі зі злочинністю* : матеріали XIV Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 13 квітня 2017 року). Ред. кол.: О. О. Волобуєва, О. В. Одерій, Т. О. Лоскутов, А. С. Політова. Кривий Ріг : Поліграфічна компанія «Геліос-Принт», 2017. С. 60–63.
6. Маркус В. О. Криміналістика. Навчальний посібник. К. : Кондор, 2007.
7. Образцов В. А. Выявление и изобличение преступника. М. : «Юрист», 1997. 336 с.
8. Федоров Ю. Д. Пространственно-временные характеристики и место происхождения Криминалистические проблемы пространственно-временных факторов в расследовании преступлений. Изд-во Ирк. ун-та, 1983. 160 с.
9. Анциферов В. П. К вопросу структуре криминалистических характеристик преступлений. *Вопросы совершенствования криминалистической методики* : сб. науч. трудов (МВД СССР, Высшая следственная школа). Волгоград, 1991. 135 с.
10. Ермолович В. Ф. Криминалистическая характеристика преступлений. Мн. : Амалфея, 2001. 304 с.
11. Шмонин А. В. Методика расследования преступлений : [учеб. пособие] / А. В. Шмонин. М. : Юстицинформ, 2006. 464 с.
12. Образцов В. А. Криминалистическая характеристика личности преступника и ее связи с потерпевшим и другими структурными элементами события преступления. *Криминалистическая виктимология (вопросы теории и практики)* : сб. науч. трудов. Иркутск : Иркутский гос. ун-т им. А. А. Жданова, 1980. 159 с.
13. Криминалистическая методика расследования отдельных видов преступлений : учебное пособие в 2-х частях. Ч. 2 / под ред. А. П. Резвана, М. В. Субботиной. М. : ИМЦ ГУК МВД России, 2002. 232 с.
14. Зуйков Г. Г. Криминалистическое понятие способа совершения преступления. *Поиск преступников по признакам способов совершения преступлений* : [учеб. пособие]. М., 1970. 191 с.
15. Танасевич В. Г., Образцов В. А. Методика расследования и криминалистическая классификация преступлений. *Криминалистические характеристики в методике расследования преступлений* : межвуз. сб. науч. трудов. Вып. 69. Свердловск : УрГУ, 1978. 156 с.
16. Павлова Н. В. Особливості розслідування шахрайства, пов'язаного з відчуженням приватного житла [Текст] : дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Павлова Наталя Валеріївна; Дніпропетровський держ. ун-т внутрішніх справ. Д. 2007. 223 с.
17. Васильев А. Н., Яблоков Н. П. Предмет, система и теоретические основы криминалистки. М. : Изд-во Моск. ун-та, 1984. С. 118.
18. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистки. [Новое изд., перепеч. с изд. 1908 г.]. М. : ЛексЭст, 2002. 1088 с.
19. Колдин В. Я. Информационные структуры в криминалистике / В. Я. Кодин, Н. С. Полевой. М. : Изд-во Моск. ун-та, 1985. 134 с.
20. Бахін В. Як розкриваються злочини (Криміналістика у питаннях та відповідях) : посібник / В. Бахін, В. Гончарко. К. : «Хрещатик», 1996. 199 с.
21. Матвеев В. А., Великорядный П. Г. К вопросу о методике исследования способов совершения преступлений. *Вопросы совершенствования криминалистической методики* : сб. науч. тр. высшей следственной школы МВД СССР. Волгоград, 1981. 135 с.